

Metodický přístup k Projektu 'Dánští Židé v Terezíně'

Autor: Therkel Stræde, prof. Moderních dějin, Jihodánská Univerzita v Odense
& Pelle Mose Hansen, magisterský student Historie a Společenských věd,
Jihodánská univerzita v Odense.

Mnoho přeživších z Terezína ovlivnily jejich zážitky, jež jsou fyzického i psychického rázu. Jedním ze způsobů, jak se z traumatu vymanit, je možnost se z něj vypsat, mluvit o svých zážitcích, vypovědět svá svědectví. Hned poté, co se přeživší vrátili domů do Dánska, začaly vycházet první knihy, články a rozhovory. Až do dnešních dnů (2018) je počet vytištěných vyprávění dánských židovských vězňů z Terezína obdivuhodný.

K tomu je nutné připočíst i řadu slovních svědectví, jež byla vypovězena v devadesátých letech v rámci projektu *Survivors of the Shoah Visual History Foundation* Stevena Spielberga a později další rozhovory pro film *Dánského Institutu pro Mezinárodní studia o dánských dětech a mladistvých v Terezíně*.

Důvodem vzniku tohoto projektu a webových stránek danskejoederitheresienstadt.org je právě obrovský počet tištěných vyprávění od dánských přeživších z Terezína a videorozhovorů. V projektu mapujeme „topografii vzpomínek“: kde v ghettu se dánští Židé pohybovali? Kde pracovali a kde bydleli? Kde se vydávalo jídlo a kde se jim dostávalo lékařské péče? Kde probíhal černý trh, jenž se stal nutností, aby vězni mohli nahradit chybějící potraviny?

Možná to může znít nezvykle, ale mnoho z přeživších vypráví také o volném prostoru, jakýchsi ostrůvcích volnosti, tedy místech, na kterých měli pocit, že útlak na chvíli polevil, takže se mohli volně nadechnout a být sami sebou. Kde se tento prostor nacházel a jak naopak vypadala místa, kterých se věznění děsili vně i uvnitř zdi ghetta?

Ke každému jednotlivému textu, respektive natočenému videorozhovoru, které jsme použili, jsme vypracovali digitální mapu. Na ní je možné se seznámit s místy, o nichž se přeživší zmiňují: co to bylo za prostor, jak vypadal na začátku května 2018, a jaká slova pro tato místa v rámci svých zážitků přeživší volí. Citáty z textů a rozhovorů reprodukuje události, náladu a pocity přesně tak, jak si je přeživší pamatují. Na mapách tedy

nelze najít objektivní topografii ghetta, ale infrastrukturu dávného teroru, kde tehdejší utlačovatelé Židy drželi v šachu, a to i pomocí „židovské samosprávy“, široce rozvětvené a dynamicky se proměňující strukturované organizace, a mnoha dalších institucí. Tyto jednotlivé součásti představují „objektivní“ a „subjektivní“ celek, jak si je Židé z Dánska pamatují, pokud své vyprávění lokalizovali, tedy jestliže „mu dali adresu“.

Výběr tištěných textů a natočených videorozhovorů zahrnuje období mezi lety 1945 - 2017. Neobsahuje veškeré texty židovských vězňů z Dánska: některé z nich se v průběhu projektu nepodařilo pořídit, jiné -a to z velké části velmi vynikající- vzpomínkové texty jsou napsané takovým stylem, že události nebo pozorování není možné pevně přiřadit k přesným místům, a proto se do našeho výběru nedostaly. Zkušenosti dánských židovských vězňů z Terezína jsou tudíž daleko bohatší, než by bylo možné zobrazit v ještě větším počtu map. Jelikož náš vzorek ale zahrnuje vyprávění celkem šedesáti osob ze čtyř stovek přeživších, je třeba uznat, že je svým obsahem dostatečný a spolehlivý, a jeho reprezentativnost lze pokládat za prokazatelně dobrou.

Vedle individuálních map, jež představují vzpomínky jednotlivých osob, si vzal projekt za cíl sestavit též přehledovou mapu, která by zahrnovala veškeré vzpomínky současně. Pro ně jsme vytvořili společnou mapu, na které je možné dohledat všechny z našich sedmi zvolených kategorií. Ke každé kategorii navíc přísluší čtyři další podkategorie: mapa společná, dělená podle věku, dělená podle pohlaví a podle místa původu. Na této mapě je možné v ghettu dohledat různé pohybové vzorce dánských Židů. Mapy jsou vytvořené s ohledem na komplexní pohled na místa spojená s Dány, jež mohou v budoucnu napomoci k novým výsledkům v rámci dalších navazujících výzkumů.

Ve spojitosti s vypracováním map jsme využívali QGIS program. Jako výchozí bod jsme si zvolili současnou podobu Terezína z ptačí perspektivy. Poté byl Terezín zmapován a rozkreslen na základě souřadnicového systému EPSG: 4326, WGS 84. Následně byly mapy vybarveny. Tyto různé zakreslené vrstvy se nazývají vrstvy vektorovými.

Potom jsme si za základní vrstvu zvolili mapu, kterou v létě roku 1944 nakreslila židovská samospráva, a tu jsme georeferencovali do současné mapy Terezína. Tato vrstva se nazývá rastrovou. Vedle toho jsme pracovali s ještě dalšími vektorovými a rastrovými vrstvy. Při typickém využití programu GIS v rámci historického bádání se rastrová vrstva umístí nejnižší a vektorové vrstvy se pak kladou nad ni, aby mezi nimi bylo možné sledovat změny od nejstarší mapy až po dnešek. Na tomto principu náš projekt ovšem

postaven není. Zakládá se na vzpomínkách, které jsme si přáli ukázat, abychom jejich pomocí představili různé vzpomínkové vrstvy. Jinými slovy to znamená, že vyvolaná vzpomínka se přenáší zpět do původní situace, ve které je nutné objasnit, jak ghetto při vzniku této vzpomínky v dané situaci vypadalo. Jelikož se vyvolání vzpomínek děje na základě prožité situace, je stejně důležité, abychom měli i základní vrstvu mapy současné, tedy podobu města při vyvolání vzpomínky. Za tento časový bod jsme zvolili Terezín v roce 2018. Námi zvolené symboly jednotlivých kategorií pak byly rozmístěny na rastrovou mapu, na které následně ukážeme tři různé vrstvy, jež vzpomínky typicky obsahují.

Mapám jsme dodali interaktivní rozměr inspirovaný webem thinglink.com (finské webové stránky).

Výše zmíněný způsob výzkumné práce je v rámci historického bádání novým přístupem, čímž se projekt řadí k oboru Geografie Holocaustu a dějin vzpomínek. Projekt lze díky tomu zahrnout do kategorie topografie vzpomínek.

Vydejte se pomocí těchto stránek na objevnou cestu - do virtuálního vyprávění přeživších a do společných map, jež shrnují, jak ghetto zažívali ať už všichni, nebo jen určité skupiny. Stránky můžete využít také zcela konkrétně, pokud navštívíte dané autentické místo, abyste tak „otevřeli“ současnou podobu Terezína v rámci dánské židovské minulosti, jež se stále skrývá v ulicích města, v jeho budovách a opevnění.